

IMPERIALISMEN

Redan i samband med de geografiska upptäckterna hade européerna gjort erövringar i främmande världsdelar. Under den handelskapitalistiska epoken styrde de främsta sjömakterna Spanien, Portugal, England, Frankrike och Nederländerna över var sitt kolonialvälde. Men i mitten av 1800-talet var intresset svagt bland stormakterna i Europa att skaffa sig nya kolonier.

Helt annorlunda blev det under 1800-talets sista decennier, då stormakterna tävlade om att lägga så vidsträckta områden som möjligt under sig. De nya besittningarna knöts också hårdare till sina erövrare än de äldre kolonierna som (med undantag för i Amerika) mest hade fungerat som stödjepunkter för handeln längs med kusterna. Nu byggde kolonialmakten upp en fast organiserad förvaltning över hela det erövrade territoriet.

Ordet »imperialism« var samtidens egen beteckning på denna erövringspolitik. Det går tillbaka på ett latinskt ord som betyder »herravälde«. Numera har ordet »imperialism« fått en nedsättande klang av orättvisa och förtryck. Så var det inte när det först kom till användning. Européerna ansåg att de i kraft av sin högre utvecklingsnivå och militära slagkraft hade rätt att underkuva resten av världen. Allra hårdast drabbade detta Afrika, där nästan hela kontinenten delades upp mellan de främmande erövrarna.

Suezkanalen 1870, ett år efter det att den nya förbindelsen mellan Medelhavet och Indiska oceanen öppnades. Den gamla karavanhandelns dromedarer möter den moderna tidens transportfartyg.

Kolonier i Afrika 1880

Områden under:

	Spanien
	Frankrike
	Portugal
	Storbritannien
	Osmanska riket

Två ungdomar som fått sina händer avhuggna, en vanlig bestraffningsmetod i Belgiska Kongo.

KAPPLÖPNINGEN OM AFRIKA

För européerna var Afrika länge den minst kända av världsdelarna. Handelsförbindelser mellan de två kontinenterna hade visserligen förekommit sedan antiken och ökade i omfattning när slavhandeln blev en lönsam bransch. Men affärerna sköttes mest genom lokala mellanhänder och européerna kom sällan innanför kusterna. Vita fläckar på kartan visade hur lite de kände till om kontinentens inre. När europeiska missionärer och upptäcksresande i mitten av 1800-talet började genomströva Afrika fick de ta hjälp av arabiska köpmän, som sedan århundraden tillbaka utvecklat nära förbindelser med de riken som fanns där.

Men på 1870-talet sköt kapplöpningen om kolonier i Afrika fart. Redan 1884 sammankallade den tyske rikskanslern Bismarck en stormaktskonferens i Berlin för att skapa ordning i kön av erövrare.

Där stod Storbritannien och Frankrike i första ledet.

Alltsedan början av 1800-talet kontrollerade England Kapkolonin längst söderut i Afrika. Det var en gammal nederländsk besittning, som övergått i brittisk ägo i samband med Napoleonkrigen. Många holländare hade bosatt sig där som bönder (boer på holländska) och använde den inhemska, svarta befolkningen som slavar. När England tog över styret drog boerna iväg med sina boskaphjordar längre in i landet, där de bildade två självständiga republiker. Också i nordligaste Afrika hade britterna skaffat sig ett fotfäste. De hade lyckats köpa upp en stor del av aktierna i Suezkanalbolaget och landsatt trupper för att säkra sin kontroll över denna nya förbindelse mellan Medelhavet och Indiska oceanen. Därmed hade Egypten i praktiken förvandlats till en brittisk koloni.

Mot slutet av 1800-talet försökte britterna knyta samman sina besittningar i norr och söder till ett sammanhängande band av kolonier genom hela den afrikanska kontinenten. I söder förde detta till konflikt med de nederländska nybyggarna, som bjöd hårt motstånd men till slut besegrades i boerkriget 1899–1902. I norr trängde britterna in i Sudan och slog ner motståndet från den lokala befolkningen där. Men sedan stötte de på fransmännen, som hade egna planer när det gällde Afrikas uppdelning.

Med utgångspunkt i sina gamla kolonier i Senegal och Algeriet hade Frankrike i slutet av 1800-talet lagt under sig hela Nordvästafrika. I Paris drömde man om ett herravälde som skulle sträcka sig tvärsöver den afrikanska kontinenten, från Atlanten till Indiska oceanen. Det var under förverkligandet av denna plan som franska trupper 1898 stötte samman med brittiska vid den lilla byn Fashoda i södra Sudan. Ett krig mellan de två stormakterna föreföll hotande nära. Men fransmännen gav vika. Den främ-

sta orsaken var att de inte ville skaffa sig en ny fiende med tanke på de spända relationerna mellan Frankrike och Tyskland i Europa.

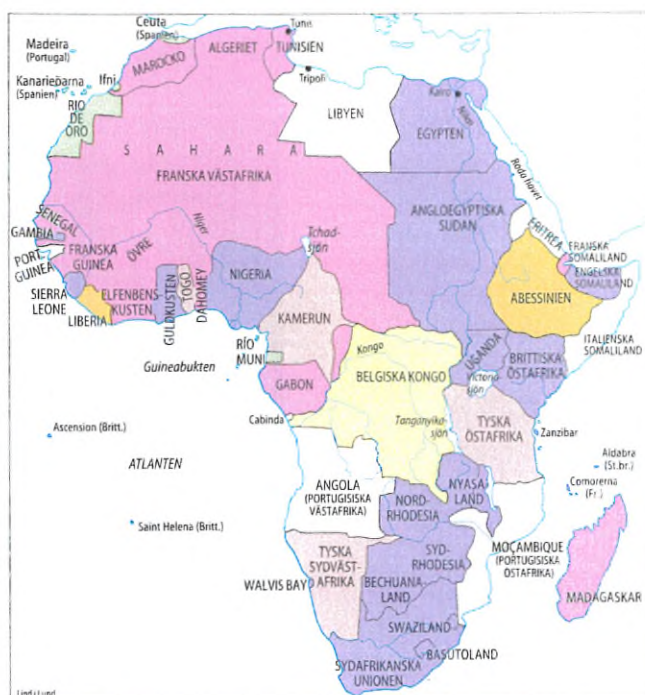
Tyskland kom in sent i kapplöpningen om kolonier och fick hålla till godo med det som blev över, mest svårtillgängliga regnskogar och ökenområden. Men genom sina erövringar i Östafrika hindrade de britterna från att fullfölja sin Kap- Kairolinje. Även mindre europeiska stater kunde grabba åt sig under uppstyckningen av Afrika, mest därför att stormakterna ibland föredrog detta framför att hamna i konflikt med varandra om de aktuella landområdena.

Ofta gjorde de afrikanska folken motstånd mot inkräktarna. Den främsta orsaken till att de led nederlag var européernas vapentechniska överlägsenhet. I slaget vid Omdurman i Sudan 1898 stupade 11 000 afrikanska soldater, medan den segrande brittiska armén bara förlorade 48 man. Innan afrikanerna hade fått motståndarna inom skotthåll för sina gammaldags mynningsladdare hade de mejats ner av britternas långskjutande maskingevär. »Det var inte ett fältslag utan en avrättning«, berättar en engelsman som bevittnade massakern. Bara ett enda av Afrikas länder lyckades värja sig mot européerna. Det var Etiopien, som 1896 besegrade en italiensk invasionsstyrka och därigenom bevarade sin självständighet.

Européernas uppträdande i Afrika präglades av stor grymhet och brist på respekt för afrikanernas människovärde. Mest kända är övergreppen i Kongo, som ägdes av den belgiske kungen. Där utnyttjades stora delar av den svarta befolkningen i tvångsarbete under fruktansvärda förhållanden. Mellan 1885 och 1908 halverades befolkningen. Den som inte arbetade tillräckligt snabbt kunde få sina händer avhuggna som straff. Massor av människor dog när de under svåra umbäranden försökte släpa fram tillräckligt mycket elfenben eller gummi ur regnskogarna för att den vite mannen skulle bli nöjd. Mellan 1885 och 1908 halverades befolkningen i kolonin, från tjugo till tio miljoner, vilket visar att det var fråga om ett av historiens värsta folkmord. Lika stor hänsynslöshet och vinningslystnad uppvisade européerna i flera andra av sina kolonier i Afrika.

BRITTERNA I INDIEN

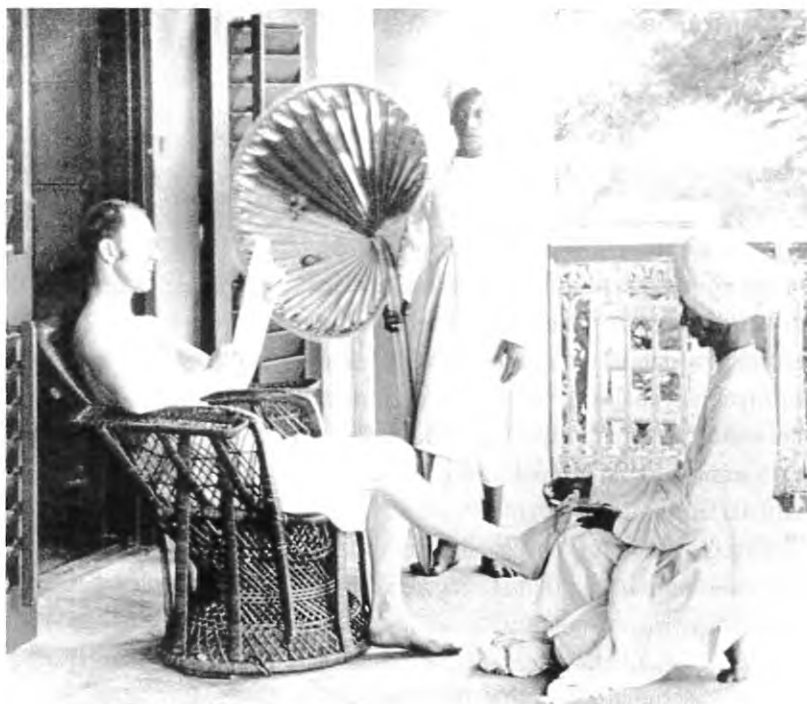
Också Asien berördes av kolonialmakternas expansion. Men oftare än i Afrika mötte erövrarna här etablerade riken med uråldrig historia och utvecklad samhällsorganisation. Det gjorde att européernas dominans delvis tog sig andra former.

Kolonier i Afrika 1914

Områden under:
 Spanien
 Frankrike
 Portugal
 Storbritannien
 Belgien
 Italien
 Tyskland
 Självständig stat

En brittisk kolonialtjänsteman i Indien läser brev hemifrån i den behagliga skuggan på verandan medan han får sina fötter ompysslade.

Även i Asien hade britterna ett försprång framför de andra kolonialmakterna. De hade redan på 1700-talet trängt undan sina konkurrenter och skaffat sig fotfäste i Indien. Där utvidgade de sedan med list och våld sitt herravälde så att det kom att omfatta hela den väldiga indiska halvön. Längre styrde de Indien på ett ganska informellt sätt. Kolonin administrerades inte av den brittiska kronan utan av Ostindiska kompaniet, som ingrep hårdhänt i de traditionella levnadsmönstren och maktförhållandena. Britterna gynnade aktivt kristendomens utbredning, vilket väckte protester både bland hinduer och muslimer.

År 1857 bröt missnöjet fram i det så kallade sepoyupproret. Sepoy var indiska soldater i brittisk tjänst som nu vände vapnen mot sina uppdragsgivare. De fick stöd både från folket och från en del lokala furstar. Britterna kuvade upproret efter bittra strider. Sedan tog regeringen i London själv över styret. Samtidigt blev kolonialadministrationen mera försiktig i sin attityd till indisk kultur och religion. Man inrättade skolor för att kunna styra landet med hjälp av indiska tjänstemän. De inhemska härskarna fick behålla sin lokala makt så länge de underordnade sig den koloniala överhögheten.

Indien kallades för »juvelen i den brittiska kronan«. Därifrån importerades bomull, jute, te, vete och indigo. Samtidigt sålde britterna industrivaror till Indien. Nästan hälften av den engelska exporten av bomullstyger gick exempelvis dit. Tidigare hade Indien haft en betydande inhemsk tillverkning av bomullstyger. Men den hade motarbetats av kolonialmakten

och konkurrerades ut när billiga engelska fabriksvaror strömmade in i landet.

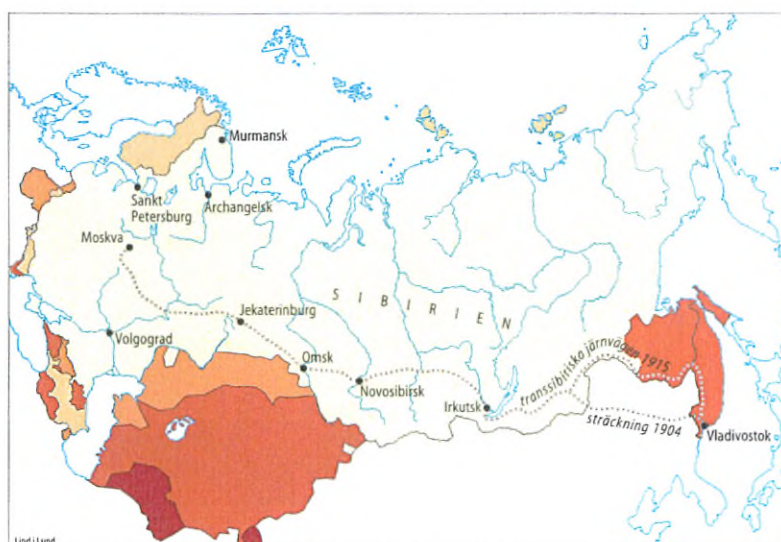
Indien fungerade också som språngbräda när britterna i slutet av 1800-talet vidgade sitt herravälde i Asien. I öster lade de under sig Burma och tog kontroll över det viktiga Malackasundet, där sjöfarten till Kina gick fram. Men sedan spärrades vägen av andra kolonialmakter. Nederländerna behärskade sedan lång tid tillbaka Indonesien och Frankrike hade just lagt beslag på Indokina. I nordväst försökte britterna tränga in i Afghanistan och Persien. Bland annat var det rika oljefyndigheter som lockade. Men där mötte de ryssarna, som också gjorde anspråk på dessa områden. Den hotande konflikten undanröjdes på så sätt att de båda asiatiska länderna fick behålla sin självständighet men delades upp i en nordlig rysk och en sydlig brittisk intressezon.

DET SVÄLLANDE RYSSLAND

Ryssland skilde sig från de andra staterna som deltog i den imperialistiska huggsexan genom att inte skaffa sig några kolonier långt borta i främmande världsdelar. Istället kan man säga att Ryssland »svällde» genom att införliva angränsande områden. Detta hade pågått i flera århundraden.

Den ryska expansionen riktade sig både mot söder och öster. År 1860 hade ryssarna grundlagt hamnstaden Vladivostok vid Stilla havet. Mellan denna utpost och landets centrala delar låg Sibiriens väldiga ödemarker. När den 10 000 kilometer långa transsibiriska järnvägen byggts på 1890-talet inleddes på allvar kolonisationen av landområdena i öster. Flera miljoner ryssar deltog i en utvandringssvåg som kan påminna om den som svepte fram över de inre delarna av Amerika några decennier tidigare. Man började också utnyttja de mineraltillgångar och andra naturrikedomar som nu blev tillgängliga. Det skedde i stor utsträckning med lån och investeringar från Västeuropa, eftersom Ryssland industriellt fortfarande befann sig på efterkälken och inte hade någon stark inhemsk kapitalägarklass.

Sista biten av den transsibiriska järnvägen gick genom den nordkinesiska provinsen Manchuriet, som kom att ställas under ryskt »beskydd». Det var uppenbart att Ryssland ville skaffa sig en mera permanent kontroll över denna del av Fjärran Östern. Men då kom landet i konflikt med Japan, som också hade sådana ambitioner.

»DET JAPANSKA UNDRET«

Japan var det enda landet utanför den västerländska kulturkretsen som inte bara behöll sitt oberoende under kolonialepoken utan också lyckades förvandla sig till en imperialistisk stormakt.

Ända fram till mitten av 1800-talet hade Japan medvetet isolerat sig från omvärlden. Handeln med andra länder hade minskat till ett minimum. Ytterst få utlänningar släpptes in i Japan och som japansk undersåte riskerade man dödsstraff om man försökte lämna landet. De styrande ansåg att allt utländskt inflytande var skadligt och ville slå vakt om de traditionella levnadsmönstren. Kejsaren var mest en religiös galjonsfigur och den verkliga makten låg i händerna på shogunen. Denne var ledare för en förnäm krigaradel som tog upp skatt från bönder och stadsbor.

Men år 1853 lade sig en amerikansk krigsflotta för ankar utanför Japans kust och hotade att bombardera huvudstaden om inte Japan öppnade sina hamnar för utländska fartyg och slöt handelsfördrag med USA. Shogunregeringen gav vika och liknande överenskommelser slöts även med de europeiska stormakterna. Många japaner upplevde dessa eftergifter som förödmjukande, vilket ledde till att den siste shogunen 1867 störtades av en grupp yngre adelsmän.

De nya makthavarna byggde upp en starkt centraliserad förvaltning direkt under kejsaren. Sedan inledde de en intensiv reformverksamhet i syfte att hinna ikapp de västerländska staterna i utvecklingen. Japanska delegationer skickades utomlands för att lära sig det senaste inom vetenskap och teknik. På kort tid förvandlades Japan till en modern industristat med stark militärmakt. Redan på 1890-talet kunde japanerna följa européernas exempel också när det gällde att erövra andra länder. Genom krig

Japanska officerare från 1860-talet. Det var ur denna samhällsklass som ledarna framträdde när Japan genomgick sin snabba modernisering i slutet av århundradet.

mot Kina lade de beslag på ön Formosa (dagens Taiwan) och gjorde anspråk även på delar av Manchuriet. Detta var precis samma områden som Ryssland höll på att lägga under sig. 1904 utbröt krig mellan de båda staterna. Ryssarna väntade sig en promenadseger, men när fred slöts påföljande år stod Japan som segrare.

Utgången av kriget mellan Japan och Ryssland var en stor sensation som gjorde starkt intryck på folken i kolonierna. Det visade att även ett icke-europeiskt land kunde slå in på utvecklingens väg och vinna respekt i världspolitiken. Samtidigt gav kriget militären en mycket stark ställning i det japanska samhället, något som skulle komma att spela en stor och ödesdiger roll i världen under 1900-talet.

»MITTENS RIKE«

Störst och mäktigast av alla de asiatiska väldena hade Kina varit. Det var ett flertusenårigt kejsardöme som nästan fungerat som en värld för sig, »Mittens rike«. Handel med väst hade förekommit alltsedan antiken men under sträng kontroll av de kejsarliga myndigheterna. Kinesiska varor som sidentyger och porslin var attraktiva i Europa, men kineserna var inte intresserade av de varor som européerna erbjöd i utbyte. Därför måste betalningen ske i silver.

I början av 1800-talet hade emellertid engelsmännen funnit på ett sätt att finansiera sin import av te, siden och porslin, nämligen genom att sälja opium. När de kinesiska myndigheterna 1841 försökte få stopp på narkotikahandeln bröt det så kallade opiumkriget ut. Den engelska flottan angrep hamnstäderna och en ångbåt av järn sändes upp längs en av floderna, där den sänkte de kinesiska träbåtarna och bombarderade stränderna. Mot en sådan »kanonbåtsdiplomati« kunde inte Kina värja sig. Opiumhandeln

En gatuscen från Shanghai i Kina på 1870-talet.

*Rebeller avrättas efter det att
boxarupproret slagits ner år 1900.*

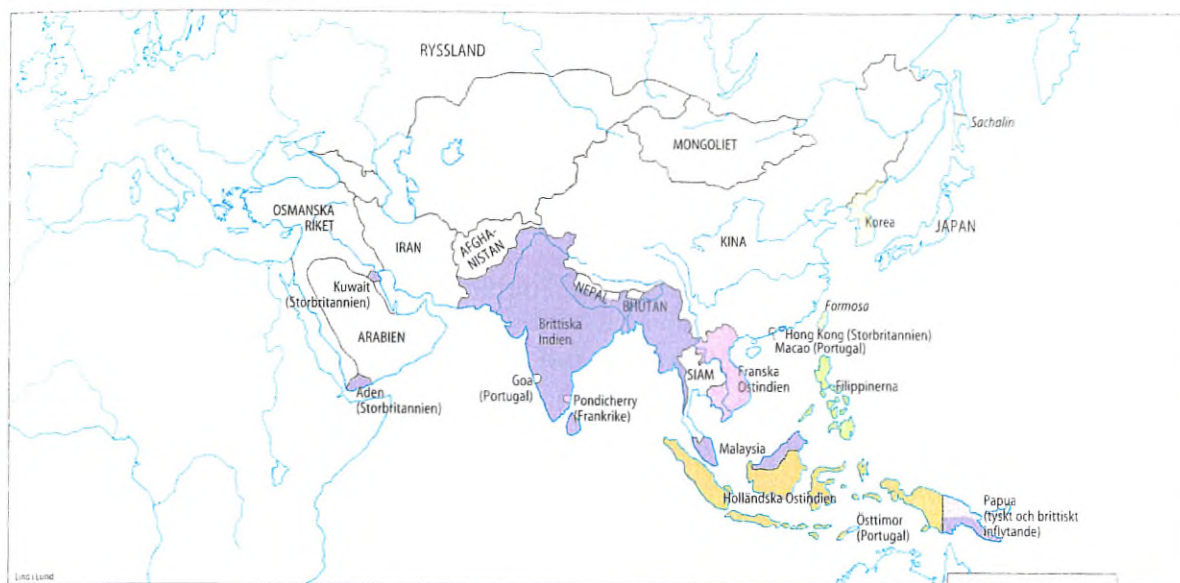

släpptes fri och Hongkong överlämnades till briter. På detta sätt »öppnades» Kina. Steg för steg tvingades den kinesiska regeringen att ge upp sin kontroll över ekonomin, bevilja tullfrihet och tillerkänna européerna långtgående privilegier.

En viktig orsak till att Kina hade svårt att hävda sin självständighet var de starka inre motsättningarna i landet. Bönderna levde i yttersta fattigdom samtidigt som de tvingades att bekosta överklassens förfinade livsföring genom arrenden till godsägarna och skatt till staten. Vid mitten av 1800-talet utbröt Taipingupproret, som riktade sig mot höga skatter och orättvis jordfördelning men också hade religiösa inslag. Det är förmodligen det största inbördeskriget i världshistorien med över trettio miljoner dödsoffer. För att slå ner upproret tog kejsaren hjälp av legotrupper under europeiskt befäl. Allteftersom den kinesiska regeringen tvingades till fler eftergifter i förhållande till de utländska makterna kom böndernas missnöje att rikta sig både mot den inhemska överklassen och »de främmande djävlar». Under boxarupproret 1899 blev många européer ihjälslagna och deras egendom förstördes, innan västmakterna och Japan tillsammans med stor grymhet lyckades kuva revolten.

Vid sekelskiftet 1900 såg det som om Kina alldeles höll på att falla sönder och delas upp mellan de imperialistiska staterna. Men dessa ville inte riskera en konflikt med varandra om det väldiga riket. Istället kom de överens om att tillämpa »den öppna dörrens politik». Kina skulle formellt få behålla sitt oberoende men stå öppet för alla när det gällde handel och investeringar. Det var särskilt USA som tryckte på för en sådan lösning.

Hur kom det sig att det gick så mycket sämre för Kina än för Japan i mötet med den västerländska imperialismen? En orsak kan vara att bönderna hade en mera ofri ställning i Kina än i Japan, där arrendebördan inte var lika tung. De kinesiska böndernas inkomster räckte varken för att köpa

Kolonier i Asien 1914

Områden under:	
	USA
	Japan
	Frankrike
	Portugal
	Storbritannien
	Ryssland
	Nederländerna
	Tyskland
	Självständig stat

varor på marknaden eller investera i en utveckling av jordbruket. En annan orsak var att den kinesiska överklassen till skillnad från den japanska var ovillig att ge upp sitt traditionella levnadssätt och lära av västerlandet. När kejsardömet störtades 1912 var det redan för sent att hämta in försprånget.

IMPERIALISM I AMERIKA

Amerika var den kontinent som berördes minst av kolonialpolitiken. I Nordamerika växte sig under 1800-talet USA allt större och mäktigare. Priset betalades av ursprungsbefolkningen som pressades allt längre in i öknar och bergsområden – också detta utgjorde förstås en del i de vita folkens erövring av världen. En liknande kolonisering pågick också i Sydamerika där invandrare från Spanien, Italien och Tyskland trängde sig allt djupare in i kontinenten. I samband med Napoleonkrigen hade nästan alla de gamla spanska och portugisiska kolonierna gjort sig fria. År 1823 förklarade USA i den så kallade Monroedoktrinen att man inte tänkte tolerera någon europeisk inblandning på den amerikanska kontinenten. Men ekonomiskt kom de latinamerikanska länderna också efter frigörelsen att domineras av europeiska, särskilt brittiska, intressen. Någon nämnvärd industrialisering kom inte till stånd, utan produktionen inriktades på råvaror för export, som kaffe, kött och olika mineraler.

Så länge kolonisationen av västerns obrutna vidder pågick höll USA en ganska låg profil i världspolitiken. Men vid sekelskiftet 1900 började landet spela en mera aktiv utrikespolitisk roll. Ofta framträdde USA som motståndare till kolonialismen. Så skedde ju till exempel i Kina. Delvis kan detta ses som ett uttryck för den amerikanska identiteten, så som den formats under befrielsekampen mot England under 1700-talet. Men för en stormakt som kom in sent i leken var det också ett sätt att öppna stängda dörrar. Erfarenheten från Latinamerika, där USA efter hand trängde undan Storbritannien

Tibet var formellt knutet till Kina sedan ett par hundra år tillbaka men i praktiken självständigt i början av 1900-talet.

som den dominerande makten, visade att man kunde få inflytande över ett lands politik utan att behöva tillgripa kolonialt styre.

Att inte heller USA tvekade att skaffa sig kolonier när tillfälle gavs framkom under kriget mot Spanien 1898. Det utbröt i samband med ett uppror på Kuba, som fortfarande stod under spansk herravälde. USA, som hade stora intressen i sockerplantagerna på ön, satte in trupper till stöd för upprorsmännen. Kuba fick sin självständighet, fast under amerikansk kontroll, och USA lade beslag på Filippinerna, som tidigare varit en spansk koloni.

IMPERIALISMENS DRIVKRAFTER

En livlig diskussion har förts bland historikerna om drivkrafterna bakom den europeiska expansionen. Att ekonomiska motiv spelade en viktig roll är uppenbart. För industrins utbyggnad och konkurrenskraft behövdes råvaror som metaller, olja, gummi och bomull. I takt med att levnadsstandarden steg i Europa ökade också efterfrågan på en rad konsumtionsvaror som hämtades från varmare länder, till exempel socker, te, kaffe och tropiska frukter. Den som investerade i kolonierna fick ofta extremt höga vinster, inte minst på grund av de låga lönekostnaderna. Slutligen fanns det i kolonierna en marknad för industristaternas egna produkter.

Man bör lägga märke till att erövringarna i andra världsdelar sköt fart samtidigt som ekonomin i Europa gick in i en långvarig lågkonjunktur. Att bygga upp kolonialvälden och att införa skyddstullar kan ses som två sidor av samma politik. I båda fallen gällde det att ge företagen i det egna landet fördelar i den hårdnande konkurrensen om naturtillgångar och avsättningsmarknader. Detta betyder inte att varje koloni blev en lönsam affär. I kapplöpningen mellan stormakterna gällde det att kapa åt sig så mycket

Järnvägen mellan Calcutta och Darjeeling i Indien slingrar sig längs bergssidorna på denna bild från 1905. Efter järnvägarnas utbyggnad i Europa och Nordamerika nådde transportrevolutionen också andra delar av världen. Det var en förutsättning för att man skulle kunna utvinna koloniernas tillgångar på råvaror och andra produkter.

som möjligt innan någon annan hann före, och ibland visade det sig att bytet var av obetydligt värde. Å andra sidan kunde ett till synes värdelöst stycke mark rymma oanade resurser. Det gällde till exempel Tyska Sydvästafrika (nuvarande Namibia), en karg öken som visade sig hysa världens rikaste diamanthyndigheter.

Men det fanns också andra drivkrafter än ekonomiska bakom imperialismen. Den nationella stolthet som erövringarna gav upphov till kunde utnyttjas som en enande kraft i en tid då många länder i Europa skakades av klassmotsättningar och inrikespolitiska strider. Det blev något av en statusmarkering länderna emellan att inneha kolonier. Kolonialpolitiken gick här i förening med den nationalistiska ideologin, som mot slutet av 1800-talet utvecklats till en aggressiv självhåvdelärlära. Den egna nationen sattes över allt annat och genom att visa sig stark manifesterade den sitt högre värde. För detta sätt att tänka hämtade man ofta inspiration från nya teorier inom naturvetenskapen.

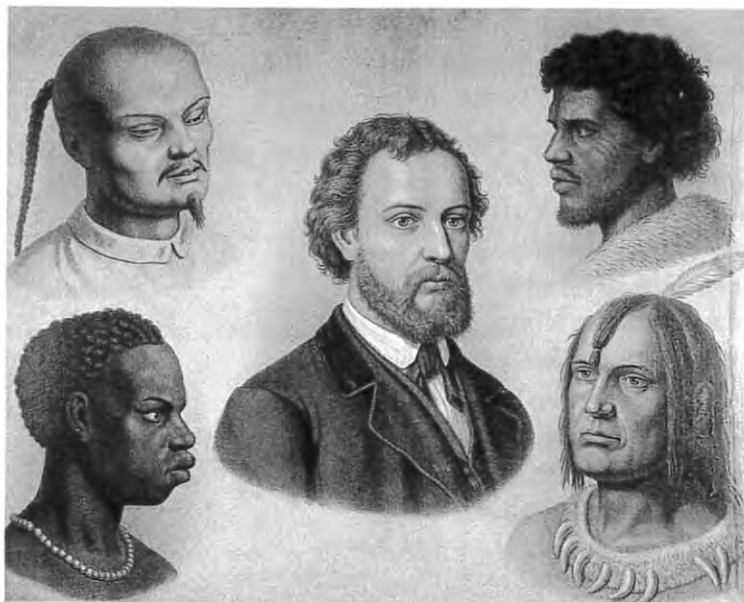
RASISMEN

År 1859 publicerade engelsmannen Charles Darwin sin bok *Om arternas uppkomst*, som har spelat en stor roll inom biologin. Han påvisade där att växt- och djurvärlden under tidsåldrarnas lopp har befunnit sig i ständig förändring. Arter har gått under och nya har uppstått genom samspelet mellan arv och miljö. Individer som varit väl anpassade till sin omgivning har kunnat föra sina anlag vidare, medan mindre väl anpassade egenskaper har sällats bort av det naturliga urvalet.

I förgrovd och förvanskad form passade Darwins tankar väl in för dem som ville hävda den starkares rätt i synen på samhället och på förhållandet mellan nationer, folk och raser. Framför allt fick darwinismen stor betydelse för rastänkandet, som vid denna tid fick stort genomslag i Europa. Både akademiska tidskrifter och publikationer för en bredare publik var fulla med spekulationer om de olika rasernas varierande egenskaper och livskraft.

Européerna hade begått grymheter och övergrepp mot andra folk även tidigare, till exempel under erövringen av Amerika på 1500-talet. Men med hänvisning till darwinismen kunde man motivera sådana handlingar »vetenskapligt«. Precis som i naturen i övrigt pågick det inom människosläktet en kamp, där de mera livsdugliga skulle segra. Att det skulle bli de vita européerna tvivlade man inte på. Det låg i utvecklingens intresse att de mindervärdiga raserna tvingades till underkastelse. Både tvångsarbete och massavrättningar kunde rättfärdigas på det sättet. Ja, kanske var vissa raser till och med dömda att utplånas. »Ett sådant resultat måste vi lära oss att betrakta med fattning«, påpekar en skribent. »Det är exempel på den naturens välgörande lag som säger att de svaga måste förintas av de starka«.

Men sådana tankar kom förstas i konflikt med andra centrala västerländska värderingar, såsom kristen barmhärtighet och den franska

Den bildade vite européen i centrum, omgiven av representanter för andra, mera »primitiva« raser. Denna tyska skolplansch från 1885 visar hur européerna under imperialismens epok redan från barnsben genomsyrades med föreställningar om sin egen överlägsenhet.

viduella planet kunde människor inspireras till osjälviska insatser, till exempel i missionsstationernas skolor och sjukstugor. Från sådana eldsjälur kom ibland också avslöjanden och protester som visade på imperialismens verkliga karaktär av maktövertagande och ekonomisk utplundring.

revolutionens budskap om alla människors lika värde. Det fanns ett behov av en »anständig« motivering till kolonialismen. En sådan formulerade den engelske diktaren Rudyard Kipling då han sa att kolonialismen var »den vite mannens börda«. Med det menade han att erövrarna var ett offer européerna tog på sig för de koloniserade folkens egen skull, exempelvis genom att utrota barbariska seder och bruk och ge de färgade folken möjlighet att höja sig ur sin ekonomiska efterblivenhet. Som motivering för kolonialismen i stort var detta antingen självbedrägeri eller hyckleri. Men på det indi-

FRÅGOR PÅ TEXTEN

1. Vilka var de viktigaste imperialistiska makterna? I vilka delar av världen skaffade de kolonier?
2. Förklara följande företeelser: kapplöpningen om Afrika, Sepoyupproret, Opiumkriget, Shogunen.
3. Vilka var drivkrafterna bakom västerlandets erövringar? Peka på både ekonomiska och politiska faktorer! Vilka tror du var viktigast?
4. Förklara följande uttryck och vad de betydde under imperialismen: »Kap-Kairolinjen«, »Kanonbåts-diplomati«, »Den öppna dörrens politik«, »Monroedoktrinen«, »kampen om tillvaron«, »den vite mannens börda«.

DISKUTERA OCH ANALYSERA

5. Imperialismen tog sig olika uttryck i olika delar av världen. Titta på Afrika, Asien och Nordamerika eller länder som Japan och Kina. Jämför och försök att förklara skillnaderna!
6. Diskutera imperialismens långsiktiga betydelse för

länderna i tredje världen! Vilka problem har den lämnat? Kan den även ha varit positiv? Vilka spår av kolonialismen kan vi se i världen idag?

7. Fundera över hur motsvarande kapitel i en historiebok kan ha sett ut för 50 eller 100 år sedan. Vad lyftes fram? Vad saknades? Hur tror du en brittisk, fransk, kinesisk eller afrikansk lärobok beskriver imperialismen?

TA REDA PÅ

8. Leta upp Rudyard Kiplings dikt »Den vite mannens börda«. Slå upp ord du inte förstår. Hur ser författaren på imperialismen? Hur ser han på de erövrade folken? Hur framgår det att texten är rasistisk? Ta reda på mer om författaren!
9. Nordisk familjebok var under ett halvt århundrade Sveriges viktigaste uppslagsbok och finns nu tillgänglig på nätet. Slå upp ordet »negrer« i »Uggleupplagan« (1913) och läs, särskilt från mitten på spalt 729. Vad säger texten om tidens tankesätt? Varför skulle vi idag betrakta den som ovetenskaplig?